

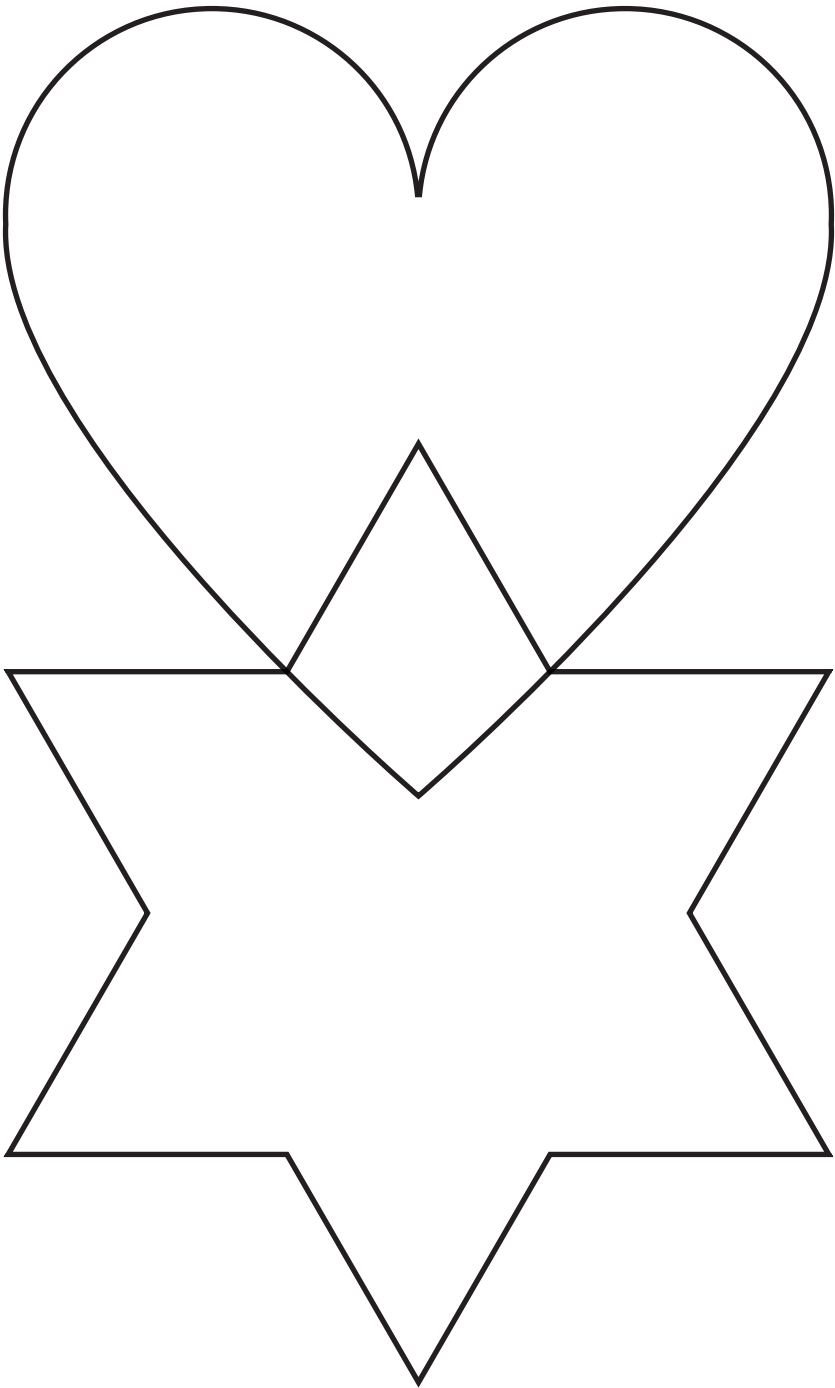
zuzanin

dych

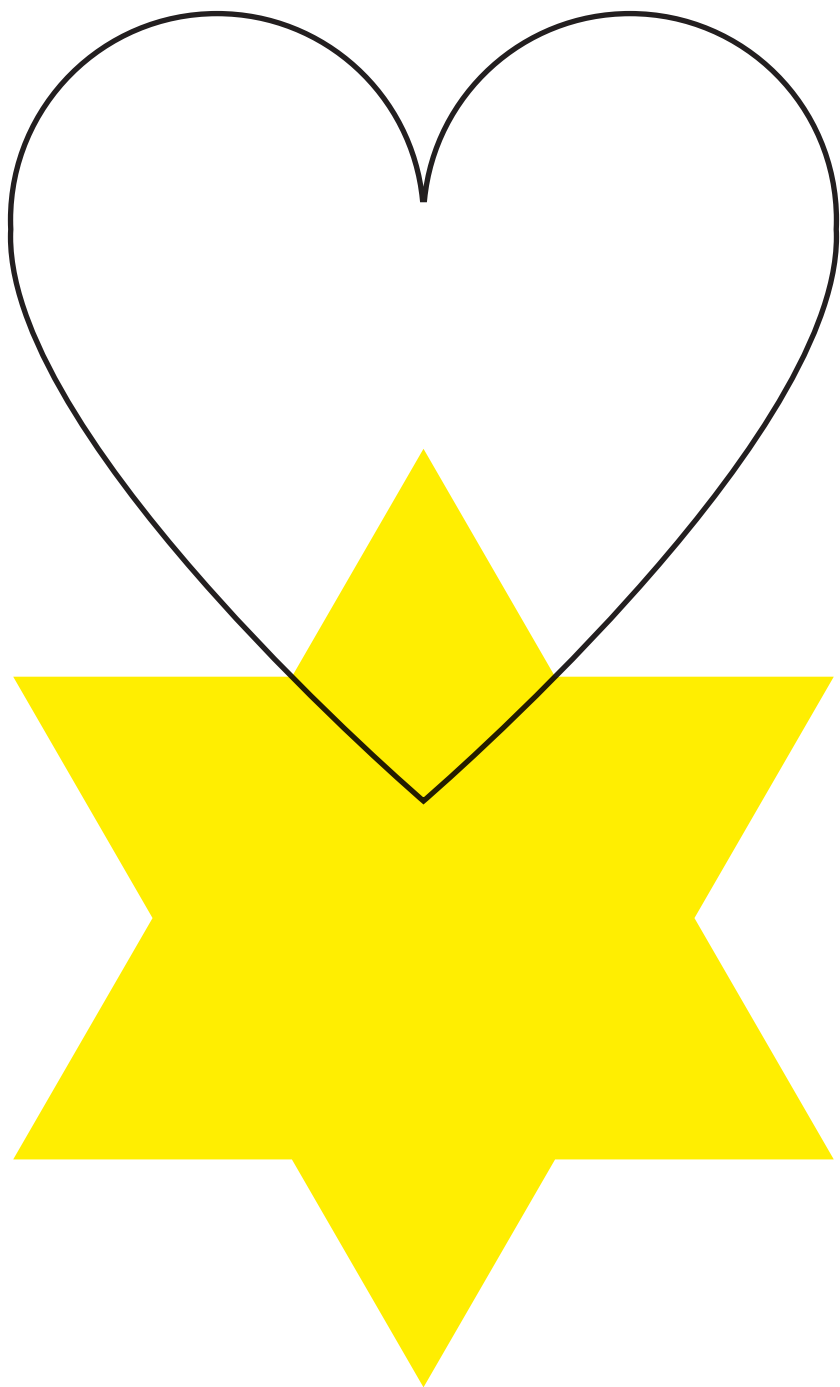
Jakuba Katalpa

İKAR

Zuzanin dych

Jakuba Katalpa

Ikar

zuzanin

dych

Jakuba Katalpa

Jakuba Katalpa
ZUZANIN DECH

Copyright © Jakuba Katalpa, 2020
© Host — vydavatelství, s. r. o., 2020
Translation © 2022 by Ester Demjanová
Cover design © 2022 by Martin Pecina
Slovak edition © 2022 by IKAR, a. s.

ISBN 978-80-551-8392-3

detstvo

1

Liliana Liebeskindová stále nemôže počať dieťa.

Nenecháva si to pre seba, a tak dostáva množstvo rád od svojich skúsených priateľiek. Niektoré z nich usudzujú, že je príliš chudá, iné jej odporúčajú zjesť kúsok surovej pečene. Liliana sa obšmieta v kuchyni, a keď sa kuchárka nepozerala, odštipne si kúsoček krvavej hmoty a potom ho — Židovka-Nežidovka — rozhryzie a prehltnie.

Liliana menštruuje so železnou pravidelnosťou každý mesiac. Túto schopnosť krváčať za každých okolností zanechá svojej dcére.

V roku 1899, keď si Liliana berie cukrovarníka Abraháma Liebeskinda, o svojej dcére ešte ani netuší. Je zasnurovaná do korzetu a náruč má plnú ľalií s dlhými stonkami. Svadba sa koná vo februári, skleníkové kvetiny stuhli v mraze, opadáva z nich peľ a Liliane žltnú rukavičky.

Svadba je židovská aj napriek tomu, že rodiny Heckelovcov aj Liebeskindovcov, za ktorú prišiel iba ženích a jeho otec so zástupom tetušiek, navštevujú synagógu len zriedkavo. Snúbenci, ktorí sa postavili pod baldachýn a vypočuli si požehnanie, sú duchom neprítomní. Abrahám myslí na účtovnú uzávierku a Liliana na džbán, ktorý ráno pukol, keď doň slúžka Herta naliala horúcu vodu.

Udalosti toho dňa nasledujú takto: Liliana vstane, Herta prinesie vodu, porcelánový džbán praskne. Okolo Hertiných nôh v praktických pevných topánkach sa rozleje more vody, Liliana pomáha slúžke poutierať podlahu. V župane a zamatových papučiach raňajkuje vajíčka a biely chlieb. Potom jej na telo ukotvia korzet, pod pazuchy jej vložia potníky a matka jej na hlavu položí závoj. Liliana párkrát nasucho vzlykne, aby sa presvedčila, že jej nie je do plaču.

V skutočnosti je zvedavá na to, čo príde. Vezme do rúk ľalie a čuduje sa, aké sú studené.

Nasleduje synagóga.

Rabín, ktorý si stúpa na jazyk, a vzlykajúce tetušky.

Akoby na ten deň nebolo už črepov dosť, pohár pre šťastie rozdrvia podrážkou, blahoželania a úmorná cesta do fotografického ateliéru.

Hostina.

Na stoloch kvety dovezené z Holandska, konvalinky, ruže, frézie. Smotana vyšľahaná do vysokých kopcov, zmrzlina.

Liliana hovorí so svojim novým mužom o puknutom džbáne. Abrahám, ktorý je o päť rokov starší než ona, odhaduje, že v porceláne musel byť kaz.

O porceláne sa rozprávajú i večer v spálni.

Thun, Rosenthal, Sèvres.

Abraháмова ruka na Lilianinom prsníku.

Bradavka v ústach.

Rozhovor o glazúre im pomáha prekonať rozpaky. Abrahám je ohľaduplný a Liliana mu vychádza v ústrety, trochu zadýchane sa zmieni o biskvite a rokokových soškách a pritom ho do seba nechá vstúpiť.

Čoskoro sa z nich stanú náruživí milenci, napriek tomu Liliana neotehotnie.

Sťažuje sa známym.

Prehltne krvavé vlákno pečene, vypije fľašu vína, po milovaní ostane ležať s vyloženými nohami. Prestane jazdiť na koni, navštívi lekára i kartárku, ktorá jej predpovie, že kým oslávi tridsaťpäť rokov, porodí štyroch synov.

Lenže Liliana má tridsaťdva a dieťa chce okamžite.

Matka jej povie, že chyba je vo vode, ktorú Liliana pije, a Abrahám dá vyhlásiť novú studňu.

Nič nepomáha.

Liliana prepadá zúfalstvu. V Prahe navštevuje sirotiniec, akoby prítomnosť cudzích detí mohla mať vplyv na jej vlastnú plodnosť.

Začne sa zaoberať židovstvom, opráša menóru a núti kuchárku variť kóšer, čo Abraháma mrzí, pretože si obľúbil bravčové kolienka.

Všetko je márne. V Lilianinom podbruší ďalej dozrievajú vajíčka, mŕňajú maternicu a plané vychádzajú von; Liliana nahnevane hádže zakrvavené handry do vedra so studenou vodou.

Skúma anatomický atlas a kabalú. Lunárne fázy, prírodné cykly, rytmus noci a dňa. Vlasy si skracuje, keď mesiac cúva, za briezdenia prechádza záhradou, plieni záhony a prehľta mrkvu, ružičky karfiolu a šalát.

Roky sa mŕňajú jeden za druhým a Lilianino telo je stále prázdne. Abrahám narukuje do vojny a ona zostane vo veľkom byte nad cukrovarom sama. Muž jej z ďalekého Talianska píše listy; hlavne si dávaj pozor na účty, píše jej a ona ho počúvne, s obchodným riaditeľom cukrovaru a neskôr i sama prechádza účtovné knihy, točí sa jej z toho hlava, je toho toľko, na čo musí dohliadať, továreň spotrebuje hromady repy a mužskú prácu teraz za vojny vykonávajú ženy, riadia konské povozy, strážia pece, balia cukrové homole do papiera.

Keď je toho na Lilianu priveľa, utečie z Holašovic do Prahy. Z mestečka jazdí do Prahy vlak, Liliana sedí v kupé s niekoľkými vojakmi, ktorí sú na dovolenke, a s tučnou sedliačkou, ktorá s nimi laškuje a dovolí im dotýkať sa jej. Muži jej stískajú tlsté paže, dlaňou sklznú na prsia a Liliana sa odvráti, spomenie si na svojho muža a začne sa jej za ním.

V Prahe sa ubytuje v hoteli U Koníčka neďaleko Staromestského námestia, v hotelovej hale si kúpi svoj prvý

balíček tabaku a papieriky, v kúpeľni, ktorá patrí k izbe, sa ponorí do horúcej vane, skúša si ušúľať cigaretu a fajčí.

V nasledujúcich dňoch navštívi módnny salón, cirkus a divadlo, kde majú s Abrahámom rezervovanú lôžku. Cukrovar je stroj na peniaze a ona môže rozhadzovať, ako sa jej zachce. Obchodný riaditeľ je úzkostlivý, upozorňuje ju, že počas vojny výnosy rafinérie klesajú, i na to, že treba investovať do nových, lepších strojov. Liliane na tom nezáleží. Je ľahkomyseľná a užíva si. S matkou zájde do klenotníctva, v ktorom si kúpi súpravu náušnic a zlatý príviesok s tromi žiarivými diamantmi. Popoludní zamieria do kaviarne, vychutnávajú sladké zákusky.

Počas rozhovoru sa Liliana náhle ospravedlní, odbehne na toaletu, pozerá sa na seba do zrkadla a do očí jej stúpajú slzy. Je bez muža a bez dieťaťa, prsia jej poklesli a objavili sa prvé vrásky, má štyridsaťjeden rokov a je jasné, že jej telo už dieťa nevydá.

Zapáli si cigaretu a oprie sa o umývadlo. Vdychuje dym a usiluje sa na nič nemyslieť. Na druhý deň kúpi automobil a dá sa odviezť do Hološovic, v ktorých Liebeskindova fabrika chrlí cukor, kocky, homole a prášok. Na stole v salóne na ňu čaká list oznamujúci, že Abraháma postrelili a vracia sa domov.

O rok stoja Liliana a Abrahám na balkóne jedného pražského hotela a sledujú ohňostroj. Vznikla nová republika a Liliana má na nahom tele mäkký župan. Praje si, aby si ju manžel vzal hneď, na balkóne, nad hlavami kričiacich a smejúcich sa ľudí. Pritlačí sa k mužovi a ten ju objíma okolo pliec, je nepokojný, pretože s koncom monarchie to teraz bude v cukrovare inak, polia plodiace repu sa budú deliť a robotníci budú odchádzať. Bolí ho koleno, ktoré mu prevrtala nepriateľská guľka. Je unavený, lenže v očiach svojej ženy vidí túžbu a nechce ju sklamať. Kým ona naňho

nasadá a vovádza ho do seba, on uvažuje o cenných papieroch a budúcich investíciách, páčia sa mu americké firmy Ford a General Motors a rozhoduje sa, že hneď ako to bude možné, pošle časť peňazí von, za more.

Lilianu zaráža, že má stále periódu. Jej priateľky už väčšinou menštruáciu stratili. Liliana nevie, či sa má desiť alebo radovať. Kým je tu krv, zostáva nádej na dieťa.

Často šoféruje automobil po dedinských cestách a zvažuje svoje možnosti. Opakovane chodí na prehliadky k lekárovi. Ten do nej vsúva zrkadlá, prehmatáva orgány.

Kým krvácate, môžete počať, hovorí.

Ponúka Liliane cigaretu a spoločne fajčia. Lilianu zaujíma, akú najstaršiu matku lekár ošetroval. Dozvie sa, že najstaršia mala štyridsaťtri. Liliana sa zachveje, je o štyri roky staršia. Domov sa vracia rozladená, trieska dverami a kričí na slúžky. Prekáža jej zápach drvenej repy i hluk strojov.

V kúpeľni sa zúrivo drhne, čistí si zuby a oškrabáva jazyk. Poháda sa s Abrahámom a odíde do svojej izby, kde sa s cigaretou skrúti na zem a zavrie oči. Zaspí, tvrdá podlaha jej tlačí chrbát.

Zobudí sa dolámaná, s boľavými kĺbmi. Oblečie sa a podíde k dverám do Abrahámovej spálne. Pootvorí ich a počúva, ako muž dýcha. Potom nečujne zíde do garáží. Šofér spí, okno jeho bytu je tmavé.

Liliana vdýchne vôňu kovu a benzínu. Keď spala, niečo sa jej snívalo, nezreteľný obrys sna sa jej hompáľa na viečkach. Natiahne si rukavice a posadí sa do vozidla. Prejde cez dvor a vyjde z brány.

Ešte nezačalo svať, mestečko sa utápa v šere, na západe visí polmesiac. Cesta za Holašovicami nie je priveľmi široká, vedie pomedzi polia a les.

Liliana udržuje konštantnú rýchlosť, jemne stláča plyn.

Po chvíli sa obloha na východe rozjasní. Vychádza slnko. Liliana odstaví vozidlo na okraji cesty. Na križovatke stojí malá kaplnka. V nej visí obraz Panny Márie. Stiesnený priestor zľahka zalieva svetlo. Liliana si sadne na kamenný prah. Z poľa sa dvíha hmla, smrečina vydychuje paru.

Kameň, na ktorom Liliana sedí, ju chladí, a tak vstane a obráti sa. Prezerá si mariánsky obraz, lacnú tlač v červotočivom ráme. Niečo sa v nej pohne. Liliana sa trochu zapotáca, rukami sa zachytí zárubne kaplnky a nakloní sa dovnútra.

Do chrbta sa jej oprie slnko.

Je október, polia sú holé. Liliana si utrie tvár. Zapáli si cigaretu a dôjde k pokosenému poľu. Dľaňou prejde po pichľavých stonkách. Tvár otočí k nebu, ružovobiely úsvit sfarbil jemnú belasú oblohu na pastelovo.

Liliana sa pomaly vráti do auta, objíme volant, položí naň hlavu. Slnko stúpa, začína hriať.

V ten večer Liebeskindova žena otehotnie.

Dieťaťu, ktoré sa narodí, dajú meno Zuzana.

Dievčatko príde na svet do vône cukrovej repy, ktorá sa vznáša nad Holašovicami ako opar a pripomína pach spáleného karamelu. Je rok 1924 a zima bola krátka, nemeslá, február rýchlo vykvitol do jari a tá prešla do teplého leta.

Abrahám Liebeskind až do pôrodu chodí so svojou ženou tancovať, dáva jej šiť šaty u najlepších krajčírov a večer prikladá ucho k jej bruchu; bude nežný a pozorný otec, usmieva sa, keď ho dieťa cez matkinu napnutú kožu kope do tváre.

Zuzana sa narodí ráno, na prelome júla a augusta a slnko je bledé, na nebi vidieť zornicu. Ten deň prinesie poslíček do cukrovaru gramofónové platne, ktoré si Abrahám objed-

nal. Je medzi nimi najnovšia Gershwinova skladba *Rapsódia v modrom*.

Večer, keď je po všetkom a unavená Liliana odpočíva, jej muž opatrne vezme dieťa do náručia. Odniesie ho do pracovne a tam pustí gramofón. Gershwinova hudba je zvláštna, on sám si na ňu musí zvykať.

V pracovni sa vznáša pach tabaku a papiera, na stole ležia plány vily, ktorú chce Abrahám na pozemku cukrovaru postaviť. Cukrovarník chodí od dverí k oknu, očami sa vpíja do tváre svojej novorodenej dcéry, pripadá mu dokonalá. Musí ju ukázať otcovi, ktorý má v jeho a Lilianinom byte svoju izbu. Teraz je však ešte skoro, chce byť so svojim dieťaťom sám. Dojato skúma malé ústa, zavreté oči, ručičky zaťaté v päst. Dieťa rozlepí pery, medzi červenými ďasnami sa zaleskne slina.

Abrahám otvorí trezor. Pozerá sa na poskladané cenné papiere, puzdro s manželkinými šperkmi, šekovú knižku. Ukazuje to dcére — to všetko raz bude tvoje — a novorodenec slabo zamrňuje. Abrahám skloní hlavu, zachytí do úst detský dych. Šťastie, ktoré ho naplní, je úplné a bez prasklín. Cukrovarník sa posadí do kresla.

Zo spálne začuje manželku. Vo vrecku má pre ňu nový prsteň v škatuľke potiahnutej kožou. Špičkou prsta sa dotkne dcérinho čela. Nečakaná hebkosť ho zaskočí. Z očí mu vyhrknu slzy. Prehltne. Hudba dohrala a on sa s dieťaťom vráti k Liliane. Nastokne jej prsteň a sleduje, ako si žena obnažuje prsia, a snaží sa ich ponúknuť dcérke. Dieťa chvíľu hľadá bradavku a potom sa pricicia, Liliana zatiaľ nemá mlieko a to novorodenca rozladí, odtiahne sa a spustí krik.

Medzi očami mu nabehne vráska a v tej úzkej brázde nad koreňom nosa sa Abrahám spozná; sadne si na okraj manželkinej postele a spoločnými silami sa pokúšajú dieťa upokojiť, spievajú mu, kolíšu ho, kým nenastane ticho.

2

Láska, ktorú Liliana cíti k svojej dcére, je taká silná, že ju občas desí.

Ako keby sa celý svet scvrkol do malej tváre, Lilianino slnko vychádza, keď dieťa otvorí oči. Vstáva k bábätku v noci, v hedom župane si sadá do kresla, na okne slabo svieti lampa. Zuzana pije s neutíchajúcou chuťou, pästičku má položenú na matkinom prsníku, cicca, kým Lilianu úplne nevyprázdni. Nad kolískou jej visí huňatý vlnený zajačík; keď sa zatiahne za šnúрку, začne hrať. Liliana ukladá dieťa spať a k melódii si vymýšľa slová, utiera Zuzane ústa, v kútikoch jej zaschýna mlieko, hľadá hlavičku s mäkkým temenom.

Láska obopína dieťa zo všetkých strán ako obruč, okrem matky a otca ho milujú Lilianini rodičia, Heckelovci, a Leopold, Abrahámov otec.

Abrahám Liebeskind sa každý deň ponáhľa z kancelárie domov, aby mohol byť so svojou dcérou, Heckelovci každý druhý deň dochádzajú z Prahy.

Zuzana putuje z ruky do ruky ako čarovný talizman, nepáči sa jej to, vraští tvár a kričí. Liliana ju dáva do kočiarika a vyráža na stavenisko kúsok za cukrovarom, kde rastie nový dom. Liliana si chráni tvár slnečníkom a prechádza pomedzi robotníkov, Abrahám, oblečený v pracovnom odevu, sedí na nízkom múriku a prezerá plány s murárskym majstrom.

Vila bude mať dve poschodia a balkón, obklady v kúpeľniach z talianskeho mramoru a podlahy z amerického duba. Priestor okolo domu sa upraví a prepojí so súčasnou záhradou a sadom.

Liliana túži po jazierku s leknami a skutočne ho dostane. Abrahám dá pri ňom vysadiť vrbu.

3

Prvých šesť rokov Zuzaninho života naplňa obľosť a neha.

Všetko je mäkké, matkine prsia a brucho, otcove fúzy. Svet je jasne ohraničený a bezpečný, nikde z neho nevystupuje nič, čo by mohlo Zuzane ublížiť, a ona sama zaobchádza so svojím okolím rázne, bez obáv. Mlieko, ktoré jej matka dáva, je sladké a vlažné, otec jej z práce nosí karamelky.

Zuzana silnie a priberá. V siedmich mesiacoch má na drobné telo priťažkú hlavu, v roku a pol sa jej proporcie vyrovnajú. Učí sa chodiť, z matkinej náruče rovno do otcovho objatia. Má silný stisk, schmatne Abraháma za fúzy a trhne. Otočí sa a vratkým krokom zamieri k Liliane. Zaborí jej nos do podpazušia a Liliana ju zdvihne a preniesie k oknu, na dvor práve prišiel voz s nábytkom, ktorý si Liebeskindovci vezmú do nového domu.

Zuzana dlho nerozpráva. Dorozumieva sa jednoduchými zvukmi. Ukazuje. Má živé a výrazné oči, skoro čierne, a veľké ústa, v ktorých sa počas dvoch rokov objavia ostré biele zúbky.

Až keď ich má Zuzana pevne usadené v ďasnách, začne hovoriť, a jej matke sa ulaví; prvé vety, ktoré Zuzana skladá, sú neobratné, akoby ich prekladala z iného jazyka, o niečo neskôr sa však chopí slova dôkladne a so zápalom, rozpráva a spieva, hrá sa so svojím hlasom, recituje.

Na Vianoce v dvadsiatom piatom roku dá Abrahám Liebeskind vztýčiť v salóne veľký smrek. Sú to posledné Vianoce v starom byte, tie nadchádzajúce už budú tráviť vo vile.

Hoci je cukrovarník pôvodom Žid, nezdráha sa sláviť narodenie Spasiteľa, k mnohým kresťanským sviatkom má bližšie než k židovským. Vianoce v tomto roku sú slávnost-

nejšie než iné, od vojny uplynulo sedem rokov a cukrovaru sa darí, Abrahám Liebeskind zamestnáva vynikajúcich inžinierov a tí mu stavajú ešte lepšie stroje, Liebeskindov cukor je pojem, vyváža sa za hranice, všetky druhy — kocky, kryštálový, práškový —, homole prestal vyrábať pred rokom.

Storočie prechádza do druhej štvrtiny a Abrahám dúfa, že bude rovnako úspešná ako tá prvá. Jeho žena sedí za klavírom a listuje v notách, chystá sa hrať, on sám si dopraje cigaru a čaká na Lilianiných rodičov a spoločnú večeru. Zuzana, ktorá má necelé dva roky, obdivuje strom. Na sebe má biele šaty a vo vlasoch stužku. Obchádza smrek a niečo si šepká, potom vystrelí ruku a strhne jednu ozdobu. Napchá si ju do úst a zahryzne, krehké sklo praskne a Zuzane tečie po brade krv. Abrahám sa k nej rozbehne, ale vtedy pri Zuzane už kľučí matka, drží jej otvorené ústa a do vreckovky z nich vyberá črepy.

Abraháma prekvapuje, že Zuzana neplače, oči upiera ponad matkinu hlavu a trpezlivo sa dáva ošetriť, poslušne vyplúva krvavé sliny a vystrkuje jazyk, aby ho mohla Liliana prezrieť.

Stane sa z toho príbeh na obveselenie spoločnosti, dieťa a črepy, nič vážne, len pár kvapiek krvi, Abrahám však nezabudne na Zuzanine oči, tvrdé a lesklé, bez lútosťi.

V Zuzaniných ťasnách zostane zabodnutý črep, postupne sa opuzdrí a obrastie mäsom: ona naň z času na čas narazí jazykom, bolesť jej prenikne do celého tela a Zuzana pocíti, že je nažive; bude tú pripomienku detstva milovať a zároveň nenávidieť.

4

Otec bráva Zuzanu do továrne.

Ukazuje jej stroje, ktorým hovorí mašiny, lúhovacie kade, odkalisko. Dovolí jej ohmatať cukrovú repu, Zuzana ju objíma oboma rukami a pritlačí si k nej nos.

Dobre namazané súkolesia mašín sa točia, nože v drvičke sú ostré, cukrovú repu rozsekajú na kúsky, sladká a jemne štiplavá šťava steká do zberných kadí.

Liebeskindovi zamestnanci majú Zuzanu radi, dávajú jej drobné darčeky, psa vyrezaného z dreva, pár sklenených guľôčok, handrovú loptu. Liebeskind experimentuje s potravinárskym farbivom, jednu várku cukru dá nafarbiť načerveno, stroj sype do vriec farebnú kašu a gazdinky nakupujúce cukor po ňom šalejú, za niekoľko dní ho vypredajú a v učtárni sa hromadia objednávky od obchodníkov; kolorovaný cukor, ako znie obchodný názov, Abrahámovi čoskoro zarobí nielen na nový automobil, ale aj na lepšie medené kotly a praktickejší dopravníkový pás; cukrovar má najmodernejšie vybavenie a zamestnáva veľkú časť holašovického obyvateľstva.

Zuzana nechodí s otcom len do cukrovaru. Abrahám ju berie na dlhé prechádzky. Začal s tým ešte v časoch, keď Zuzana sedávala v kočiarike. Trocha sa hanbil ho tlačiť a prinútil svoju ženu, aby išla s ním. S malinovou šťavou vo fľaši a balíčkom oblátok križovali polia a hájiky a Abrahám s nastraženými ušami načúval vtákom, nosil si čierny zápisník a dôsledne zaznamenával, akého spevavca kde počul. Pokúsil sa tú náklonnosť odovzdať Zuzane, no tá nerozoznala spev drozda od škorca.